

Aleksander GADOMSKI

Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie

Halina GADOMSKA

Teolingwistyka polska w kontekście teolingwistyki słowiańskiej

Wstęp

Obok nauki i sztuki religia stanowi część kultury, obejmującej sfery poznania oparte na wierze, która wpływa na postępowanie człowieka, czyli jego działanie (wyrażające się w kulcie, obrzędach, moralności), i która dysponuje własną instytucją (kościołem), pomagającą wiernym w ich codziennym życiu religijnym. Istnieje ogrom najróżniejszych definicji religii, które podzieliły ich autorów na różnorodne kierunki, szkoły, grupy i nurty. Obecnie wiele nauk zajmuje się badaniem religii, które w mniejszym lub większym stopniu dotyczą problemów z nią związanych. Do takich nauk można zaliczyć również językoznawstwo. Jego dział badający problem relacji „język a religia” to teolingwistyka, której częścią jest teolingwistyka słowiańska.

Zdaniem Marii Wojtak, „teolingwistyka słowiańska funkcjonuje jako bardzo młoda dyscyplina rozwijająca się i w rytmie dyscyplin składowych (nauk teologicznych oraz lingwistyki), i w tempie własnym. Więcej przed nią zadań niż prac wykonanych, ale taki stan bardzo dobrze rokuje na przyszłość, pozwala ufać, że prężność ośrodków badawczych, a zwłaszcza determinacja i pasja samych uczonych staną się zaczynem badań prowadzonych z rozmachem” (Wojtak 2008).

Sposób prowadzenia badań, zwłaszcza odnoszących się do tak złożonej materii jak teolingwistyka, realizowanych w różnych krajach (w Polsce, Rosji, Serbii, na Ukrainie itd.), a więc też różnych stylach uprawiania nauki, musi mieścić się w zróżnicowanych ramach.

Najbardziej interesujące dla szerszego grona naukowców będą rozważania dotyczące samej teolingwistyki, ujmowanej jako dział językoznawstwa o charakterze nauki świeckiej, ponadnarodowej i ponadreligijnej ze zmiennymi profilami badań. Takie podejście pozwala wyodrębniać teolingwistykę teoretyczną i stosowaną oraz zawężać lub poszerzać zakresy badań, odpowiadające różnym punktom widzenia, a także różnym tradycjom poznawczym.

Niezależnie od tego, którego języka dotyczą prace teolingwistyczne w slawistyce i w którym języku powstają, można wyróżnić kilka podstawowych kierunków zainteresowań współczesnej teolingwistyki. Może ona skupiać się na leksyce religijnej, stylu religijnym; języku religijnym, na teoretycznych założeniach omawianego nurtu lub na innych problemach.

Choć słowiańska teolingwistyka zaczęła się kształtować jako odrębny dział językoznawstwa na przełomie XX i XXI w., badania w tym zakresie prowadzone były już od dawna (co najmniej od XIX w.), czego potwierdzeniem są analizy słowiańskiej leksyki religijnej. Jedną z pierwszych prac w tym zakresie był tekst F. Busłajewa *О влияніи христіанства на славянскій языкъ. Опытъ языка по Остромирову Евангелію* [*O wpływie chrześcijaństwa na język słowiański. Na podstawie Ewangeliarza Ostromira*] (Буслаев 1848).

Do pierwszych opracowań z zakresu słowiańskiej leksyki religijnej zalicza się także *Die christliche Terminologie der slavischen Sprachen* [*Chrześcijańska terminologia w językach słowiańskich*] (Miklosich 1876). W pracy tej analizie zostało poddanych 80 leksemów, głównie oznaczających pojęcia religijne w latopisach i dialektach.

Czeską leksykę religijną badali A. Bogacz w rozprawie *Vpliv romantisny na slovanskou terminologii cirkevni* [*Wpływ romantyzmu na słowiańską terminologię chrześcijańską*] (Bohač 1908) oraz A. Frinta w pracy *Nabozenske nazvoslovi Ceskosloveneska. Iazykozpytny rozbor s doclody z nasi reformaöni literatury* (Frinta 1818).

Polską leksykę religijną opisywał E. Klich w studium *Polska terminologia chrześcijańska* (Klich 1927). Jak zauważa N. Piddubna, „monografia ta jest ważna dla badań religijnej warstwy ukraińskich zasobów słownikowych, ponieważ wiele terminów charakteryzujących katolicyzm weszło do ukraińskiego w XVI–XVIII w. z łaciny za pośrednictwem polszczyzny. W XIX w. proces ten trwał nadal, zwłaszcza w Galicji” (Піддубна 2000).

Najważniejszymi pracami, w których badana jest chorwacka leksyka religijna, są teksty E. Šetki: *Hrvatska krscanska terminologia* [*Chorwacka terminologia chrześcijańska*] (Šetka 1940) „Hrvatski kršćanski termini latinskoga porijekla” [*Chorwacka terminologia chrześcijańska pochodzenia łacińskiego*] (Šetka 1964); *Hrvatska kršćanski termini slavenskoga porijekla* [*Chorwacka terminologia chrześcijańska pochodzenia słowiańskiego*] (Šetka 1965). Autor przeanalizował 5940 terminów, określił ich pochodzenie i zilustrował przykładami z literatury religijnej.

Jednakże o teolingwistyce słowiańskiej jako dziale językoznawstwa zaczęło się mówić nie tyle w związku z badaniami leksyki religijnej, ile przy okazji badań nad językiem religijnym (Karpluk, Sambor 1988), którego jednym z elementów jest leksyka religijna. Analiza badań teolingwistycznych na obszarze Słowiańszczyzny pozwala mówić o ważnej roli, jaką odegrali współcześni polscy teolingwiści w rozwoju całej słowiańskiej teolingwistyki.

Celem niniejszego artykułu jest prezentacja dokonań współczesnej polskiej, rosyjskiej, serbskiej i ukraińskiej teolingwistyki na podstawie najważniejszych prac badaczy w tej dziedzinie. Ważnym zadaniem badawczym jest określenie wkładu polskich uczonych w rozwój współczesnej teolingwistyki słowiańskiej.

Badania teolingwistyczne w językoznawstwie polskim

W Polsce początek nowym badaniom języka religijnego dała uczona z Krakowa I. Bajerowa, która była inicjatorką konferencji na ten temat. Następnie w 1988 r. w Lublinie pod redakcją M. Karpluk i J. Sambor ukazał się zbiór artykułów *O języku religijnym. Zagadnienia wybrane* (Karpluk, Sambor 1988), w którym zostały zamieszczone referaty wygłoszone na konferencji. Pięć lat później I. Bajerowa wydała następny tom z tej serii – *Język a chrześcijaństwo* (Bajerowa, Karpluk, Leszczyński 1993). Impuls dany przez I. Bajerową przyniósł oczekiwane efekty: w ciągu kilku lat liczne polskie uczelnie (w Lublinie, Łodzi, Opolu, Tarnowie, Poznaniu i Gdańsku) zorganizowały sympozja na temat języka religijnego. Konferencje w Poznaniu i w Łodzi odbywają się regularnie. Organizatorami z reguły były instytuty języka polskiego, wydziały teologiczne lub seminaria duchowne. Język religijny jako ważna część składowa polszczyzny był poddany szczegółowej analizie na kongresach kultury języka polskiego organizowanych w latach 1995–2003, a także był i jest opisywany w licznych pracach naukowych na temat języka polskiego (Bajerowa, Puzynina 2000; Przyczyzna, Siwek 1999; Zeler 1999). Ponadto polski język religijny był rozpatrywany w kontekście ogólnosłowiańskim i ogólnoeuropejskim (Gajda, Sobeczko 1998). Ze względu na rolę społeczną i liczbę wiernych mówiących w tym języku, w pierwszej kolejności badacze zwracają uwagę na Kościół katolicki. Oprócz tego stale ukazują się prace na temat posługiwania się językiem religijnym w innych kościołach i wspólnotach wiernych (Greule, Kucharska-Dreiß, Makuchowska 2005). Zintensyfikowanie badań na gruncie polskim należy łączyć z działalnością Komisji Języka Religijnego Rady Języka Polskiego w Krakowie. Regularnie odbywają się też konferencje zarówno pod auspicjami komisji, jak i Zakładu Gramatyki Współczesnego Języka Polskiego i Leksykologii UAM. Ponadto seria „Teolingwistyka” wydawana w Tarnowie przez wydawnictwo Biblos wzbogaciła się o kilka tomów (Makuchowska 2007; Przybylska, Przyczyzna 2008; Koziara, Przyczyzna 2009; Gomola, 2010; Zdunkiewicz-Jedy-

nak 2010; Wojtak 2011 i inne). Pięć tomów liczy też już wydawana w Poznaniu seria *Język religijny dawniej i dziś* (Mikołajczak, Więclawski 2004, 2005, 2007; Bortkiewicz, Mikołajczak, M. Rybka 2009). Na dorobek dyscypliny składają się ponadto monografie autorskie, a także konferencje organizowane przez lingwistów i teologów ze środowiska łódzkiego (dokumentuje te spotkania seria publikacji), ostatnio zaś także przez Wydział Teologiczny Uniwersytetu Szczecińskiego oraz Państwową Wyższą Szkołę Zawodową w Gorzowie.

Można więc powiedzieć, że w Polsce powstały i utrwaliły się różnorodne inicjatywy badawcze. Refleksji teoretycznej i analizom zostały poddane wypowiedzi Jana Pawła II, powiększyła się znacząco literatura dotycząca Biblii i jej kształtu językowego (w kontekście teorii przekładu), opisano kolejne gatunki wypowiedzi religijnych, ponieważ różni badacze wiążą kolejne etapy swych karier zawodowych (doktoraty, habilitacje) z problematyką komunikacji w sferze religijnej (Kładoczný 2004, Makuchowska 2011 i inne).

Przedstawiając obszernie historię, zadania i metody badawcze teolingwistyki, trzeba nieco uwagi poświęcić innej, pokrewnej subdyscyplinie filologicznej, mianowicie kitabistyce (Kulwicka-Kamińska, Łapicz 2013). Nazwa *kitabistyka* ma związek z najbardziej typowym i charakterystycznym rodzajem piśmiennictwa, zwłaszcza religijnego, Tatarów Wielkiego Księstwa Litewskiego, mianowicie z rękopiśmiennymi kitabami, choć odnosi się także do innych odmian rękopiśmiennych tekstów litewsko-polskich muzułmanów. Arabski termin *al-kitāb* znaczy 'księga, pismo, dokument'; pierwotnie, jako słowo ogólnosemickie, *kitab* oznaczał także samą 'czynność pisaną'. W konkretnym użyciu termin *Al Kitab* jest jedną z wielu synonimicznych nazw świętej Księgi islamu – *Koranu* (Gadomski, Łapicz 2008, 32).

W literaturze przedmiotu funkcjonuje również termin *koranistyka*. Ma on jednak znaczenie węższe niż *kitabistyka*, odnosi się bowiem do różnorodnych aspektów badawczych najważniejszej Księgi islamu – *Koranu*. Jak wiadomo, termin *Koran* można odnieść wyłącznie do arabskiego oryginału świętej Księgi, zatem *koranistyka* niekoniecznie obejmuje zakres swych zainteresowań jej przekłady, z których żaden nie ma sankcji dogmatyczno-teologicznej poprawności (Белл, Уотт 2005).

W związku z polską teolingwistyką w ciągu ostatnich dziesięciu lat aktywnie rozwijają się teolingwistyka rosyjska, serbska i ukraińska.

Badania teolingwistyczne w językoznawstwie rosyjskim

Już w 1915 r. profesor Petersburskiej Cesarskiej Akademii Teologicznej N.N. Głubokowski w książce *Греческий язык Нового Завета в свете современного языкознания* [*Grecki język Nowego Testamentu w świetle współczesnego językoznawstwa*] wskazywał na konieczność współpracy teologów i filologów w badaniach biblijnej greki (Глубоковский 1915, 1–2).

Naświetlając ten problem, autor odwoływał się do prac rosyjskich i niemieckich badaczy. Wydarzenia społeczno-historyczne, do których doszło w Rosji wkrótce po wydaniu niniejszej publikacji, na długie lata przerwały owocną współpracę lingwistów i teologów. Jednym z pierwszych dekretoów władzy radzieckiej był dekret O rozdziale Cerkwi od państwa i szkoły od Cerkwi z 21 stycznia 1918 r. Na mocy postanowienia Soboru z 25 grudnia 1918 wykluczono z Cerkwi autorów dekretu oraz wszystkich działaczy państwowych i religijnych, którzy brali udział w jego realizacji (Катунин 2002, 379).

W środowisku współczesnych autorów zajmujących się problemami teolingwistyki czasami omyłkowo wyrażane są poglądy, że na terytorium byłego Związku Radzieckiego problemy teolingwistyki praktycznie nie były omawiane. Nie można się z tym zgodzić, ponieważ zawsze podejmowano problem opisu języka religijnego, ale był on opracowywany w innym kontekście. Otóż, na terytorium byłego ZSRR mieszkali i mieszkają nie tylko przedstawiciele różnych narodów, ale i różnych wyznań (chrześcijaństwo, wyznawcy judaizmu, muzułmanie, buddyści i wielu innych), a także kultur, mówiący w różnych językach. Innymi słowy, sytuacja może być scharakteryzowana jako wielonarodowościowa, wielowyznaniowa, wielokulturowa i wielojęzykowa. Tym niemniej większość prac wydanych w tym czasie było napisanych w języku państwowym – rosyjskim, niezależnie od języka i wyznania społeczności, której dotyczyła ta problematyka.

Na terytorium byłego Związku Radzieckiego do końca lat dziewięćdziesiątych XX wieku badania opisywanej tu problematyki były prowadzone zarówno przez duchownych, jak i świeckich językoznawców. Prace duchownych nie były dostępne szerokiemu kręgowi czytelników, dlatego rosyjski język religijny do niedawna pozostawał językiem duchownych i praktykujących wiernych. O tym pisze w swoich pracach O.A. Prochwatiłowa. W swojej monografii poświęconej analizie kazań i modlitwy, autorka stale powołuje się na teologów i uczonych starszego pokolenia (Прохватилова 1999).

W rusycystyce XX wieku opracowaniem problemów teolingwistyki jako odrębnego działu językoznawstwa nie zajmowano się. Natomiast problemem „język i religia” zajmowano się stosunkowo intensywnie, choć w nieco zawołowanej formie. Trudno sobie wyobrazić wykładanie w szkołach wyższych takich kursów, jak wstęp do filologii słowiańskiej, wstęp do językoznawstwa, język staro-cerkiewno-słowiański, historia języka staroruskiego, historia rosyjskiego języka literackiego, leksykologia, historia językoznawstwa, historia nauk lingwistycznych, lingwokulturologia, ateizm naukowy, religioznawstwo i innych bez omawiania tematów dotyczących problematyki języka religijnego, języka religii, języka profetycznego, języka nabożeństw. Zgłębianie tych dyscyplin zakładało opanowanie odpowiedniej naukowej i naukowo-metodycznej literatury oraz zastosowanie określonej terminologii. Dlatego problemy teolingwistyki były omawiane w literaturze naukowej, jak również podczas wykładów i na konferencjach, ale oficjalnie teolingwistyka nie mogła być uznana za dział języko-

znawstwa. Termin *teolingwistyka* praktycznie nie był stosowany, a jego problemy były rozwiązywane w ramach innych działów językoznawstwa lub nauk (Гадомский 2010).

Do końca lat dziewięćdziesiątych XX wieku w dawnym Związku Radzieckim obserwowano tendencję do zwiększania się liczebności ludności rosyjskojęzycznej, oficjalnie uznającej siebie za przedstawicieli narodowości rosyjskiej, a co za tym idzie – również za chrześcijan i prawosławnych. Dlatego prace były wydawane przede wszystkim w języku państwowym (rosyjskim) i w pierwszej kolejności opierały się na chrześcijańskich, a zwłaszcza prawosławnych, źródłach.

Zmiany, które zaszły na terytorium byłego Związku Radzieckiego na przełomie lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych XX wieku, częściowo przełamały bariery, sztucznie postawione pomiędzy religią i społeczeństwem, a także między językiem ogólnonarodowym i językiem religijnym. Wydarzenia drugiej połowy lat osiemdziesiątych i początku dziewięćdziesiątych XX wieku w swoim wpływie na język przypominały rewolucję (Земская 1996, 12). Język religijny stał się bardziej dostępny i zaczął się aktywnie rozwijać.

Jeśli w latach sześćdziesiątych autorzy badań socjolingwistycznych stwierdzali: „ostateczną sekularyzację większej części takich słów, jak dogmat, relikwie, мощи, spowiedź itp.”, to obecnie wiele słów z tej grupy tematycznej, przyswojonych w tradycji literackiej i publicystycznej, było poddanych różnym semantycznym transformacjom, przeszły do grupy beletryzmów, stały się publicystycznymi kliszami: świątynia nauki, ołtarz zwycięstwa, ikonostas orderów, polityczna ewangelia, apostołowie rewolucji światowej (Земская 1996, 71–73). Równoległe zaczęły być prowadzone badania języka religijnego ze świeckiej perspektywy.

Pod koniec lat dziewięćdziesiątych XX wieku na terytorium byłego ZSRR problematyką „język i religia” oficjalnie zaczęła zajmować się białoruska uczona N.B. Mieczkowska. Fakt napisania i wydania jej podręcznika *Język i religia* (Мечковская 1998) w języku rosyjskim stanowi rewolucyjny przełom w rosyjskiej lingwistyce. Po pierwsze, w tym podręczniku autorka udowodniła, że problematyka „języka i religii” była badana nawet w najbardziej ateistycznym okresie radzieckiej historii. Po drugie, autorka operuje faktami opisanymi w literaturze naukowej okresu radzieckiego, która jest oficjalnie uważana za antyreligijną, ateistyczną. Badaczka rozpatruje te problemy nie tylko na przykładzie prawosławia, ale i innych religii, wykorzystując teologiczną, językoznawczą i inną literaturę, napisaną w różnych językach.

Nie można nie wspomnieć o pracach z dziedziny lingwokulturologii W.A. Masłowej, która porusza również zagadnienie „język i religia”, traktując je jako jeden z kierunków lingwokulturologii (Маслова 1997).

W związku z tym należy przywołać prace W.P. Danilenki. Badacz ten stosuje termin „lingwistyczne religioznawstwo”. Jego zdaniem, „lingwistyczne religioznawstwo, [...] zajmuje stanowisko pośrednie pomiędzy językoznawstwem

i religioznawstwem. Bada zagadnienia związane z mitologicznymi wyobrażeniami o pochodzeniu języka i jego magicznej funkcji» (Даниленко 2003, 43–44). Wspomniane problemy zostały także naświetlone w książce *Historia nauk lingwistycznych. Świat starożytny* pod red. A.W. Desnickiej i S.D. Kancelson, a także w wielu innych źródłach (Десницкая, Кацнельсон 1980). Sama definicja terminu, proponowana przez W.P. Danilenkę stanowi, naszym zdaniem, jeden z pierwszych kroków w kierunku uprawnienia rosyjskiej teolingwistyki, a „lingwistyczne religioznawstwo” można uważać za dział teolingwistyki.

Rusycyści XX wieku interesowali się również innymi wyznaniem. Należy zwrócić także uwagę na fakt, że taka religia jak islam, która jest reprezentowana przez stosunkowo dużą liczbę wyznawców na terytorium byłego Związku Radzieckiego, jako język liturgiczny stara się zachować klasyczny arabski, nie zwracając uwagi na to, że często jest on niezrozumiały dla wielu wiernych. Tym niemniej, islam zabrania analizowania języka Koranu i tłumaczenia go na inne języki, ponieważ Koran w innym języku, zdaniem muzułmanów, to już nie Koran, a jedynie jego przekład (Коньчак 2000). Fakt ten w zasadzie wyklucza możliwość lingwistycznych badań Koranu, choć oczywiście były i są one prowadzone: wystarczy wspomnieć o przekładach Koranu na rosyjski i inne języki, poczynając od czasów Piotra I aż do czasów współczesnych – autorstwa P. Posnikowa, K. Nikołajewa, M.I. Wieriowkina, A.W. Kołmykowa, D.N. Bogusławskiego, G.S. Sabłukowa, I.J. Krackowskiego, W. Porochowa, M.N.O. Osmanowa i innych (Коньчак 2000).

Stosując termin „teolingwistyka”, zetknęliśmy się ze zdaniem prawosławnych kazańskich filologów, którzy uważają, że należałoby posługiwać się terminem „lingwistyka prawosławna” (Чевела 2006, 178). To upoważnia do twierdzenia, że zupełnie logiczne jest mówienie o lingwistyce chrześcijańskiej, lingwistyce islamskiej (Коньчак 2000) i innych jako o działach teolingwistyki. A wewnątrz każdej z nich (każdego działu) można by było wydzielić określoną liczbę mniejszych poddziałów, rozgałęzień. I tu panuje pewna logika, tym bardziej że odpowiada to kryteriom określenia języka religijnego, który stanowi obiekt badań teolingwistyki. Polscy filolodzy J. Puzynina i I. Bajerowa, dając określenie językowi religijnemu, przytaczają przykłady z różnych religii i języków (Puzynina, Bajerowa 2000, 19–20). Oprócz tego należy zwrócić uwagę na rozprawy doktorskie i habilitacyjne w zakresie teolingwistyki, które zostały obronione przez rusycystów (Гадомский 2010, 372–373) i fundamentalne prace w zakresie metodologii teolingwistyki (Постовалова 2012).

Badania teolingwistyczne w językoznawstwie ukraińskim

Teolingwistyka ukraińska stanowi ważną i różnorodną gałąź słowiańskiej teolingwistyki. W odróżnieniu od Polski, gdzie język religijny kojarzony jest przede wszystkim z katolicyzmem, lub rosyjskiej – łączonej z prawosławiem,

ukraińska teolingwistyka zajmuje się nie tylko językiem związanym z tymi dwoma wyznaniem, ale również językiem związanym z grekokatolicyzmem. Tematem zainteresowań badaczy jest także język religijny ukraińskiej diaspory. Choć wspomnianym tematom poświęcono wiele prac, termin teolingwistyka nie jest jeszcze w ukrainistyce tak popularny, jak w lingwistyce polskiej, rosyjskiej lub serbskiej.

Problematyka relacji języka ukraińskiego i religii z powodu przyczyn pozajęzykowych stosunkowo długo nie mogła być oficjalnie badana. Jednak, ze względu na wkład pracy uczonych ukraińskich, należy zwrócić uwagę na tę gałąź teolingwistyki. Szczególny nacisk jest tam kładziony na rozwój dwóch nurtów: 1) badań religijnej leksyki i terminologii; 2) badań stylu religijnego (konfesjonalnego) (Шевченко 2000, 252–253).

Zdaniem N.W. Puriajewej w językoznawstwie ukraińskim możemy zauważyć kilka różnych podejść do badań ukraińskiej terminologii cerkiewnej. Największy dorobek w tym zakresie mają: I. Ogijenko (ortografia i akcentuacja terminów religijnych (Огієнко 1943) oraz ich analiza etymologiczna (Огієнко 1982)), P. Kowaliw (źródła i kierunki zapożyczeń terminologii cerkiewnej w języku ukraińskim (Ковалів 1964)), J. Hrycak, O. Gorbacz (dialektalna ukraińska terminologia chrześcijańska (Горбач 1991, 99–146; Грицак 1934, 34–38)), M. Jurkowski (1987, 71–73; 1988, 75), J. Rudnicki (ewolucja semantyki terminów religijnych (Рудницький 1988–1989, 577–587)). Ponadto ukraińską terminologię cerkiewną analizowano w pracy zbiorowej *Українське термінознавство* [*Ukraińskie terminoznawstwo*] (Панько, Кочан, Мацюк 1994). W ciągu ostatnich kilku lat kwestie leksyki religijnej stały się tematami dysertacji i artykułów S. Bibły (Бібла 1996, 71–75; 1997), N. Piddubnej (Піддубна, Редін 1998, 251–258; Піддубна 2000, 238–244). Problematyka współczesnej cerkiewnej terminologii była poddana szerokiej dyskusji na konferencjach, których owocem są publikacje materiałów konferencyjnych, np. *Сучасна українська богословська термінологія* (1998); *Християнство й українська мова* (2000).

Jak zauważa J. Osynczuk, „Jednym z podstawowych czynników kulturalno-narodowego odrodzenia ukraińskiego narodu przełomu XX i XXI w. jest odrodzenie tradycji cerkiewnych – istotnej sfery duchowego życia narodu. Dla narodu ukraińskiego duchowość zawsze miała szczególne znaczenie i wywierała duży wpływ na trwanie i rozwój narodu [...]. Badanie leksyki religijnej na Ukrainie w ciągu 70 lat praktycznie było zakazane.

Sytuacja zmieniła się na początku lat 90. XX w., kiedy pojawiło się zainteresowanie funkcjonowaniem systemu terminologicznego leksyki religijnej [...] Ukraińscy językoznawcy zaczęli badać ukraińską leksykę religijną jako element systemu leksykalnego ukraińskiego języka literackiego. W ciągu kilkunastu lat opublikowano szereg prac poświęconych różnym aspektom funkcjonowania ukraińskiego języka sakralnego” (Осінчук 2008, 5).

Do dzisiaj opracowano fragmenty grup religijnej terminologii i leksyki: nazwy cerkiewnych stanowisk i godności (Бібла 1998), nazwy świąt religijnych

(Бочарова 1999), nazwy obiektów sakralnych (Піддубна 1998, 2000), nazwy przedmiotów liturgicznych (Пуряєва 2000, 2001).

Jednakże jak dotąd nie doczekaliśmy się w ukraińskim ani wschodniosłowiańskim językoznawstwie monograficznego opracowania leksyki religijnej, choć istnieją prace poruszające tę tematykę.

Mniej więcej od początku lat 90. XX w. w literaturze naukowej powrócono do badań w zakresie stylów funkcjonalnych: polscy, rosyjscy, słowaccy, ukraińscy i inni badacze zaczęli wyróżniać – jako samodzielny – styl religijny (konfesjonalny). We współczesnym językoznawstwie stosunkowo często używane są terminy „język religijny” i „styl religijny”. W ukrainistyce badania te prowadzone były za granicą. Już w latach 30. XX w. problematykę ukraińskiego stylu religijnego poruszał J. Hrycak (Грицак 1934, 34–38), a w latach 60. XX w. historyczny aspekt ukraińskiego stylu konfesjonalnego był obiektem badań P. Kowaliwa (Ковалів 1964, 77).

Zdaniem S. Łukjanczuk, „we współczesnym językoznawstwie [religijny styl] umocnił się jako samodzielny i pełnowartościowy wariant funkcjonalny” (Лукьянчук 2008, 21). Dzisiaj w ukraińskiej teolingwistyce jest to intensywnie badany problem, m.in. w pracach Braiłko (Брайло 2005), I.S. Grimalowskiego (Грималовський 2006), A.A. Kowtun (Ковтун 2006), S.W. Łukjanczuk (Лукьянчук 2008), N.W. Piddubnej (Піддубна 2000), N.W. Purajewej (Пуряєва 2001), J.W. Osinczuka (Осінчук 2008) i szeregu innych badaczy. Analiza tych prac pozwoliła na prześledzenie historii rozwoju głównych nurtów badawczych i terminologii ukraińskiego stylu religijnego, a także zobaczenie, z jakimi problemami mierzą się ukraińscy językoznawcy i jak je rozwiązują.

Należy zauważyć, że badania teolingwistyczne w językoznawstwie ukraińskim zawsze były ściśle związane z polską teolingwistyką, choćby z powodu takiej postaci jak metropolita Hłarion (Ogijenko), który wiele swoich prac wydał w Polsce. W licznych publikacjach współczesnych ukrainistów znajdujemy odwołania do tekstów M. Jurkowskiego, E. Klicha, M. Wojtak, M. Karpluk i wielu innych badaczy. Wszystko to świadczy o bezpośrednim wpływie teolingwistyki polskiej na ukraińską.

Badania teolingwistyczne w językoznawstwie serbskim

Jeszcze do niedawna w serbskiej nauce problematyka teolingwistyki nie była przedmiotem systematycznych badań, a same badania prowadzone były bez wsparcia instytucjonalnego. Podstawową przyczyną takiego stanu rzeczy były braki kadrowe – potrzebni byli specjaliści posiadający kompetencje nie tylko w zakresie językoznawstwa, ale i teologii. Brakowało ich w związku z marginalizacją i zepchnięciem teologii do getta w państwie ateistycznym.

Pierwsze monografie w dziedzinie teolingwistyki *Језик и православна духовност. Студије из лингвистике и теологије језика* [Język i duchowość prawosławna. Studia językoznawcze i teologiczne] K. Konczarewicz (Кончаревић 2006) i *Богослужбени језик у Српској православној цркви: прошлост, савремено стање, перспективе* [Język liturgiczny w serbskiej Cerkwi Prawosławnej: przeszłość, współczesność i perspektywy] R. Baicz (Баић 2007); *Лексика из сфере православне духовности у српском језику и њена лексикографска обрада* [Leksyka ze sfery duchowości prawosławnej w języku serbskim i jej analiza leksykograficzna] (Баић 2013) – pojawiły się dopiero w połowie ubiegłej dekady.

Poważnym impulsem dla rozwoju teolingwistyki w Serbii była reaktywacja Wydziału Teologii Prawosławnej na Państwowym Uniwersytecie w Belgradzie w 2004 r. Dzięki poprawie sytuacji kadrowej i finansowej w 2008 r. na tym wydziale powstała nowa jednostka – Instytut Badań Teologicznych, który skupił się na zagadnieniach teolingwistyki. W ramach działalności naukowej instytutu opublikowano wiele pozycji związanych z problemami teolingwistyki: *Теолошки дискурс енглеског и српског језика* [Dyskurs teologiczny w języku angielskim i serbskim] I. Knežewicz (Кнежевић 2011); *Руски језик у теологији: обликовање теолошког текста, техника превођења* [Język rosyjski w teologii – konstruowanie tekstu teologicznego, techniki przekładu] K. Konczarewicz (Кончаревић 2011), *Порекло термина physis, ousia, hypostasis и њихов семантички развој од најранијих времена до црквених Отаца* [Pojęcia physis, ousia, hypostasis i ich semantyczny rozwój od czasów najdawniejszych do Ojców Kościoła] J. Femicz-Kasapis (Фемић-Касапис 2011) i *Песникиња Касија: литургијска поезија песникиње Касије и њен словенски превод* [Poetka Kasija: poezja liturgiczna Kasiji i jej przekłady na język słoweński] K. Simicza (Симић 2011). W 2012 roku w Instytucie został wydany międzynarodowy zbiór artykułów pod red. A. Gadomskiego i K. Konczarewicz *Теолингвистика. Зборник научних радова* [Teolingwistyka. Praca zbiorowa], w której znalazło się 45 tekstów uczonych z 8 krajów – Rosji, Ukrainy, Polski, Bułgarii, Grecji, Serbii, Czarnogóry, Serbskiej Republiki (Гадомски, Кончаревић 2012). Prace teolingwistyczne od 2007 r. są zamieszczane w międzynarodowym czasopiśmie naukowym „Styl”, wydawanym przez Katedrę Filologii na Wydziale Teologii Prawosławnej i Międzynarodowe Stowarzyszenie Stylistów (w piśmie regularnie publikują swoje teksty I.W. Bugajewa, O.A. Prochwatiłowa, K. Кончаревић, I. Knežewiћ, Z. Rankowiћ i E. Femicz-Kasapis). Należy wspomnieć również o organizowanych od 2009 r. corocznych sympozjach „Serbska teologia dziś”, w ramach których wygłoszono, a następnie opublikowano w materiałach konferencyjnych około 60 prac slawistów, specjalistów w zakresie filologii klasycznej i różnych neofilologii z wielu ośrodków uniwersyteckich oraz instytutów naukowo-badawczych, podejmujących problematykę relacji „język i duchowość prawosławna”. Pracownicy Katedry Teologii biorą udział w projekcie „Српска

теологија у XXI веку: фундаменталне претпоставке теолошких дисциплина у европском контексту – историјска и савремена перспектива” [Serbska teologia w XXI wieku: fundamentalne założenia dyscyplin teologicznych w kontekście europejskim – perspektywa historyczna i współczesna], realizowanym przy współpracy z Ministerstwem Oświaty i Nauki Serbii. Oprócz badań podstawowych problemów teolingwistyki pracownicy Katedry zajmują się także jej aspektem stosowanym – przygotowaniem podręczników i pomocy naukowych w językach obcych – angielskim, rosyjskim, francuskim – dla studentów teologii oraz pracą leksykograficzną (w belgradzkim wydawnictwie „Службени гласник” ukazał się właśnie „Руско-српски и српско-руски теолошки речник русско-сербский и сербско-руский богословский словарь” [Rosyjsko-serbski i serbsko-rosyjski słownik teologiczny] K. Konczarewicz (Кончаревић 2012).

Współpracę z polskimi kolegami serbscy teolingwisci realizują poprzez publikacje na łamach serii *Крымско-польский сборник научных работ = Krymsko-polskie zeszyty naukowe = Кримсько-польський збірник наукових праць* (2011), zbioru *Язык религии давней и dziś (w kontekście teologicznym i kulturowym)* (2009), zbioru *Коммуникативное поведение славянских народов: русские, украинцы, белорусы, поляки, сербы* [Zachowanie komunikatywne narodów słowiańskich – Rosjanie, Ukraińcy, Białorusini, Polacy, Serbowie] (И.А.Стернин, Л.Шипелевич 2007). Osiągnięcia polskiej teolingwistyki znane są serbskiej społeczności naukowej z artykułów A.K. Gadowskiego *Польская теолингвистика на рубеже 20 и 21 в.* [Polska teolingwistyka na przełomie XX i XXI w.] (Гадомский 2012), a także z publikacji K. Konczarewicz *Славистичка истраживања у теолингвистици: истраживачки проблеми и резултати, Црквене студије* [Slawistyczne badania w zakresie teolingwistyki: problemy badawcze i rezultaty, studia religijne] (Кончаревић 2011, 187–213) oraz *Источноевропейска теолингвистика данас: опита лингвистика, славистика, стране филологије* [Wschodnioeuropejska teolingwistyka dzisiaj: ogólne językoznawstwo, slawistyka i filologie obce] (Кончаревић 2012).

Komitet Języka Serbskiego w Świecie Współczesnych Teorii Lingwistycznych Wydziału Języka i Literatury Serbskiej Akademii Nauk i Umiejętności przygotował międzynarodowy tom prac naukowych pod tytułem *Teolingwistyczne badania nad językiem serbskim i innymi językami słowiańskimi* [Badania teolingwistyczne języka serbskiego i innych języków słowiańskich] pod redakcją Kseniji Konczarewicz i Jasminy Grković-Major, członka korespondenta SANU. Projekt dotyczy następujących zagadnień teolingwistyki w kontekście języka serbskiego i innych języków słowiańskich: 1. teorii i metodologii teolingwistyki, 2. języków religijnych w ujęciu synchronicznym i diachronicznym, 3. komunikacji wewnątrzkościelnej i kultury komunikacji religijnej, 4. religijnego zespołu funkcjonalno-stylistycznego ze szczególnym uwzględnieniem stylów naukowego, informacyjnego, publicystycznego i administracyjno-handlowego w komunikacji wewnątrzkościelnej oraz stylu literatury religijnej, 5. teorii gatunków

(gatunków biblijnych, liturgicznych, gatunków oficjalnych dokumentów Kościoła, tekstów Świętych Ojców, kazania, orędzia, gatunków aktów codziennej komunikacji wewnątrzkościelnej) w ujęciu synchronicznym i diachronicznym, 6. zagadnień leksykologii, frazeologii, paremiologii (terminologii teologicznej, leksyki związanej z prawosławiem, onomastyki, frazeologii, paremiologii) i leksykografii w obrębie języka teologii i Kościoła (w ujęciu lingwistycznym, kulturoznawczym, etymologicznym oraz w ujęciu rozwoju semantycznego), 7. fonetycznej, ortoepicznej, ortograficznej oraz gramatycznej specyfiki tekstów religijnych, 8. problemów lingwistyki i poetyki przekładu literatury teologicznej, 9. dyskursu religijnego w języku serbskim i innych językach słowiańskich (Грковић-Мејџор, Кончаревић 2013).

Podsumowanie

Z tego, co powiedzieliśmy do tej pory, wynika, że w kontekście współczesnych badań teolingwistycznych polska teolingwistyka, z jednej strony, stanowi nie tylko swojego rodzaju jądro, centrum, wokół którego zgrupowała się teolingwistyka słowiańska, ale i – z drugiej strony – pełni funkcję katalizatora, dzięki któremu rosyjska, ukraińska i serbska teolingwistyka stały się nieodzowną częścią składową teolingwistyki słowiańskiej, a także, pomimo ich ogromnych osiągnięć, otrzymały „drugi oddech” na przełomie XX i XXI wieku. Wszystko to pomogło teolingwistyce polskiej zająć odpowiednie miejsce nie tylko w teolingwistyce słowiańskiej, ale i światowej.

Bibliografia

- Bajerowa I., Karpluk M., Leszczyński Z., 1993, *Język a chrześcijaństwo*, Lublin.
Bajerowa I., Puzynina J., 2000, hasło: *język religijny – aspekt filologiczny*, [w:] *Encyklopedia katolicka*, t. 8, Lublin, s. 19–20.
Bohač A., 1908, *Vpliv romantisny na slovanskou terminologii cirkevni*, Listy Filologicke, Praha, c. 369–374, 432–344.
Bortkiewicz P. ks., Mikołajczak S., Rybka M. (red.), 2009, *Język religijny dawniej i dziś (w kontekście teologicznym i kulturowym)*, t. 4, Poznań.
Bortkiewicz P. ks., Mikołajczak S., Rybka M. (red.), 2009, *Język religijny dawniej i dziś (w kontekście teologicznym i kulturowym)*, t. 5, Poznań.
Danyliuk N., 2014, *Leksyka islamska w historii języka ukraińskiego [Ісламська лексика в історії української мови]*, Toruń.
Frinta A., 1918, *Nabozenske nazvoslovi Ceskoslovoneska. Iazykozpytny rozbor s doclody z nasi reformaöni literatury*, Praha.

- Gadomski A., Łapicz Cz., 2008, *Teolingwistyka: historia, stan współczesny, perspektywy*, [w:] Ч. Лапич, А.К. Гадомский (ред.), *Хрестоматия теологической лингвистики || Chrestomatia teolingwistyki*, Симферополь, с. 33–60.
- Gajda S., Sobeczko H.J. (red.), 1998, *Człowiek – dzieło – sacrum*, Opole.
- Gomola A., 2010, *Bóg kobiet. Studium językoznawczo-teologiczne*, Tarnów.
- Greule A., Kucharska-Dreiß E., Makuchowska M., 2005, *Neure Forschungen zur Sakralsprache im deutsch-polnische Vergleich. Erträge – Tendenzen – Aufgaben*, „Heiliger Dienst”, 2, s. 75.
- Karpluk M., Sambor J. (red.), 1988, *O języku religijnym. Zagadnienia wybrane*, Lublin.
- Klich E., 1927, *Polska terminologia chrześcijańska*, Poznań.
- Kładoczny P., 2004., *Proroctwa chrześcijańskie jako gatunek mowy na tle innych gatunków profetycznych*, Zielona Góra.
- Koziara S., Przyczyna W. (red.), 2009, *Polszczyzna biblijna. Między tradycją a współczesnością*, t. 1–2, Tarnów.
- Kulwicka-Kamińska J., Łapicz Cz. (red.), 2013, *Tatarzy Wielkiego Księstwa Litewskiego w historii, języku i kulturze*, Toruń.
- Makuchowska M., 2007, *Bibliografia języka religijnego (1945–2005)*, Tarnów.
- Makuchowska M., 2011, *Od wrogów do braci. Posoborowe zmiany w dyskursie Kościoła katolickiego*, Opole.
- Miklosich F., 1876, *Die christliche Terminologie der slavischen Sprachen, Denkschriften der Kaiserl. Akademie der Wissenschaften, Philosophisch – Historische Klasse*, Wien.
- Mikołajczak S., Więclawski T. (red.), 2004, *Język religijny dawniej i dziś*, t. 1, Poznań.
- Mikołajczak S., Więclawski T. (red.), 2005, *Język religijny dawniej i dziś*, t. 2, Poznań.
- Mikołajczak S., Więclawski T. (red.), 2007, *Język religijny dawniej i dziś*, t. 3, Poznań.
- Przybylska R., Przyczyna W. (red.), 2008, *Język katechezy*, Tarnów.
- Przyczyna W., Siwek G., 1999, *Język w Kościele*, [w:] W. Pisarkow (red.), *Polszczyzna 2000. Orodzie o stanie języka na przełomie tysiącleci*, Kraków, s.130–149.
- Šetka I., 1940, *Hrvatska kršćanska terminologia*, Šibenik.
- Šetka I., 1941, *Hrvatski kršćanski termini grčkoga porijikla*, Šibenik.
- Šetka I., 1964, *Hrvatski kršćanski termini latinskoga porijiklar*, Makarska.
- Šetka I., 1965, *Hrvatska kršćanski termini slavenskoga porijikla*, Makarska.
- Wojtak M., 2011, *Chrestomatia Teolingwistyki*, red. Aleksander Gadomski, Czesław Łapicz, *Symferopol 2008*, 350 ss., [w:] А.К. Гадомский, И.Г. Соколова (ред.), *Крымско-польский сборник научных, т. 9*, Симферополь, с. 287–290.

- Wojtak M., 2011, *Współczesne modlitewniki w oczach językoznawcy. Studium genologiczne*, Tarnów.
- Woźniak E. (red.), 2000, *Inspiracje chrześcijańskie w kulturze Europy*, Łódź.
- Zdunkiewicz-Jedynak D. (red.), 2010, *Dyskurs religijny w mediach*, Tarnów.
- Zeler B., 1999, *Język innych kościołów chrześcijańskich (na przykładzie Kościoła Ewangelicko-augsburskiego)*, [w:] W. Pisarkow (red.), *Polszczyzna 2000. Orodzie o stanie języka na przełomie tysiącleci*, Kraków, s. 149–165.
- Байћ Р., 2007, *Богослужбени језик у Српској православној цркви: прошлост, савремено стање, перспективе*, Београд.
- Байћ Р., 2013., *Лексика из сфере православне духовности у српском језику и њена лексикографска обрада: докторска дисертација*, Београд.
- Белл Р., Уотт У.М., 2005, *Коранистика. Введение*, Санкт-Петербург.
- Бібла С.В., 1996, *Динаміка розвитку української церковної термінології*, [в:] *Філологічні студії*: Збірник наукових праць. Вип. 1, Луцьк, с. 71–75.
- Бібла С.В., 1996, *Лексико-семантичні парадигми в системі української церковної термінології (синонімія)*, [в:] *Східнослов'янські мови в їх історичному розвитку*. Збірник наукових праць, присвячених пам'яті проф. С.П. Самійленка, Запоріжжя, с. 173–176.
- Бібла С.В., 1997, *Склад, структура й шляхи формування української церковної термінології (назви церковних чинів та посад)*: дис... канд. філол. наук, Київ.
- Бібла С.В., 1998. *Види та джерела варіативності в системі української церковної термінології*, [в:] *Сучасна українська богословська термінологія: від історичних традицій до нових концепцій*: Матер. всеукр. наук. конф, Львів, с. 258–263.
- Бочарова І.В., 1999, *Лексико-семантичні і граматичні параметри назв релігійних свят у сучасній українській мові*: автореф. дис... канд. філол. наук, Київ.
- Браїлко Ю.І., 2005, *Конфесійна лексика у творчості українських поетів 60-80-х років ХХ століття (семантико-стілістичний аспект)*: дис. ... канд. філол. наук, Київ.
- Буслаев Ф., 1848, *О влиянии христианства на славянский языкъ. Опытъ языка по Остромирову Евангелію*, Москва.
- Гадомски А.К, Кончаревіћ К. (прир.), 2012, *Теолінгвістика. Зборник научних радова*, Београд.
- Гадомский А.К., 2010, *Русская теолінгвістика: история, основные направления исследований*, „Стил” 9, Београд, с. 357–374.
- Гадомский А.К., 2012, *Польская теолінгвістика на рубеже ХХ–ХХІ столетий*, [в:] А.К. Гадомски, К. Кончаревіћ (прир.), *Теолінгвістика. Зборник научних радова*. Београд, с. 13–27.
- Глубоковский Н.Н., 1915, *Греческий язык Нового Завета в свете современного языкознания*, Петроград.

- Горбач О., 1991, *Українська народна релігійно-християнська термінологія й лексика*, [в:] О. Горбач, *Статті до 1000-ліття християнізації Русі-України*, Б. м., с. 99–146.
- Грималовський І.С., 2006, *Мова української духовної поезії XVIII – початку XIX століття: дис... канд. філол. наук*, Чернівці.
- Грицак Є., 1934, *Вплив церкви й релігії на українську мову (Студія з ділянки української лексикографії)*, [w:] *II Międzynarodowy zjazd slawistów (Filologów słowiańskich): Księga referatów I. Sekcja I: Językoznawstwo*, Warszawa, s. 34–38.
- Грковић-Мејџор Ј., Кончаревић К. (прир.), 2013, *Теолінгвистичка проучавања словенских језика*, Белград.
- Даниленко В.П., 2003, *Общее языкознание. Курс лекций*, Иркутск.
- Десницкая А.В., Кацнельсон С.Д. (ред.), 1980, *История лингвистических учений. Древний мир*, Ленинград.
- Земская Е.А. (ред.), 1996, *Русский язык конца ХХ столетия (1985–1995)*, Москва.
- Катунин Ю.А. 2002, *Православие Крыма в 1917–1939 годах: проблема взаимоотношений с государством*, Симферополь.
- Кнежевић И., 2010, *Теолошки дискурс енглеског и српског језика*, Београд.
- Ковалів П., 1964, *Лексичний фонд літературної мови Київського періоду (X–XIV ст.): Запозичення*, Нью-Йорк.
- Ковтун А.А., 2006, *Інноваційні процеси в українській церковно-релігійній лексичі (на матеріалі художньої прози ХХ ст.): дис... канд. філол. наук*, Чернівці.
- Кончаревић К., 2006, *Језик и православна духовност. Студије из лингвистике и теологије језика*, Крагујевац, 2006.
- Кончаревић К., 2010, *Руски језик у теологији: обликовање теолошког текста - техника превођења*, Београд.
- Кончаревић К., 2012, *Источноевропейска теолінгвистика данас: општа лингвистика, славистика, стране філологије*, [в:] Б. Шијаковић (уред.), *Српска теологија у двадесетом веку: Истраживачки. Проблеми и резултати*, књ. 11, Београд, с. 145–171.
- Кончаревић К. 2013, *Славистичка истраживања у теолінгвистички: истраживачки проблеми и резултати. Црквене студије*, књ, Ниш, с. 187–213.
- Кончаревић К., Радовановић М., 2012, *Руско-српски и српско-руски теолошки речник = Русско-сербский и сербско-русский богословский словарь*, Београд.
- Коньчак И., 2000, *Формирование терминологии, связанной с исламом в русском языке. На основе четырех русских переводов: Диссертация на соискание доктора гуманитарных наук*, Торунь.

- Лук'янчук С.В., 2008, *Епітет у конфесійному стилі сучасної української мови (функціонально-семантичний аспект)*: дис... канд. філол. наук, Київ.
- Маслова В.А., 1997, *Введение в лингвокультурологию. Учебное пособие*, Москва.
- Мечковская Н.Б., 1998, *Язык и религия: Пособие для студентов гуманитарных вузов*, Москва.
- Огієнко І. (Іларіон), 1979, 1982, 1988, *Етимологічно-семантичний словник української мови*, т. 1–3, Вінніпег.
- Огієнко І., 1943, *Церковний словничок*, Холм.
- Осінчук Ю.В., 2008, *Історія богослужбово-обрядової лексики української мови*: дис... канд. філол. наук, Київ.
- Панько Т.І., Кочан І.М., Мацюк Г.П., 1994, *Українське термінознавство*, Львів.
- Піддубна Н., 2000, *Семантичні зміни дохристиянських назв релігійних споруд у сучасній українській мові*, [в:] *Християнство й українська мова: Матеріали наукової конференції*, Львів, с. 238–244.
- Піддубна Н.В., 2000, *Формування номенклатури назв релігійних споруд в українській мові*: дис... канд. філол. наук, Харків.
- Піддубна Н.В., 2000, *Формування номенклатури назв релігійних споруд в українській мові*: дис... канд. філол. наук, Харків.
- Піддубна Н.В., Редін П., 1998, *Про найменування культових споруд у сучасній українській мові*, [в:] *Сучасна українська богословська термінологія: від історичних традицій до нових концепцій*: Матеріали Всеукраїнської наукової конференції, Львів, 251–258.
- Постовалова В.И., 2012, *Теолингвистика в современном гуманитарном познании: истоки, основные идеи и направления*, [в:] «*Magister Dixit*» – научно-педагогический журнал Восточной Сибири, No4 (12). Декабрь (<http://md.islu.ru/>).
- Прохватилова О.А., 1999, *Православная проповедь и молитва как феномен современной звучащей речи*: Монография, Волгоград.
- Пуряєва Н.В., 2000, *Варіантність у сучасній українській церковно-обрядовій термінології: проблема термінографічного відображення*, [в:] *Християнство й українська мова*: Матер. наук. конф., Київ, с. 101–111.
- Пуряєва Н.В., 2001, *Формування української церковно-обрядової термінології (назви богослужбових предметів)*: дис. ... канд. філол. наук, Київ.
- Пуряєва Н.В., 2001, *Особливості формування й розвиток української церковно-обрядової термінології*, [в:] *Проблеми граматики і лексикології української мови*: Зб. наук. праць, Київ, с. 249–255.
- Рудницький Я., 1988–1989, *Семантика «хреста» й «хрещення»*, [в:] *Науковий конгрес у 1000-ліття Хрещення Русі – України*, Мюнхен, с. 577–587.

- Симий К., 2011, *Песникиња Касија: литургијска поезија песникиње Касије и њен словенски превод*, Нови Сад.
- Стернин И.А., Шипелевич Л. (ред.), 2007, *Коммуникативное поведение*. – Вып. 28: *Коммуникативное поведение славянских народов. Русские, украинцы, белорусы, поляки, сербы*, Варшава.
- Сучасна українська богословська термінологія: від історичних традицій до нових концепцій: Матеріали Всеукраїнської наукової конференції, Львів 1998.
- Феміћ-Касапис Ј., 2010, *Порекло термина «physis», «ousia» и «hypostasis» и њихов семантички развој од најранијих помена до црквених отаца*, Београд.
- Християнство и українська мова: Матеріали наукової конференції. Київ, 5–6 жовтня 2000 року, Львів 2000.
- Чевела О.В., 2006, *Использование методов теологической герменевтики при интерпретации сакрального текста*. Материалы V научно-практической конференции «Богословие и гуманитарные науки: традиции и новая парадигма», 7–8.11. 2005, [в:] «Православный Собеседник», вып.1(11), ч. 1, Казань, с. 178.
- Шевченко Л.Л., 2000, Стаття *Конфесійний стиль*, [в:] *Українська мова: енциклопедія*, Київ, с. 252–253.
- Юрковский М., 1987, *Українські назви храму*, [в:] *Греко-католицький церковний календар*, Варшава, с. 71–73.
- Юрковский М., 1988, *Староукраїнська сакральна термінологія*, [в:] *Варшавські українознавчі записки*, Варшава, с. 75.

Teolingwistyka polska w kontekście teolingwistyki słowiańskiej

Streszczenie

Językoznawstwo jako nauka swoje narodziny w dużej mierze zawdzięcza Kościołowi, ponieważ pierwsze studia z zakresu lingwistyki były tworzone z inicjatywy Kościoła. Jednakże o teolingwistyce jako dziale świeckiego językoznawstwa zaczęto mówić dopiero w drugiej połowie XX wieku, za sprawą prac J.-P. Noppena (1976; 1981). Na początku XXI stulecia miało miejsce ukonstytuowanie się teolingwistyki słowiańskiej (Kucharska-Dreiß 2004).

W rozwój teolingwistyki słowiańskiej nieoceniony wkład wnieśli polscy badacze, którzy, jak pokażał czas, nie tylko przejęli od zachodnich kolegów termin „teolingwistyka”, ale także wzbogacili go i napelnili nową zawartością (Kucharska-Dreiß 2004; Greule, Kucharska-Dreiß, Makuchowska 2005).

Należy także wspomnieć o wkładzie rosyjskich, serbskich i ukraińskich uczonych w rozwój omawianej dziedziny językoznawstwa (dokładniej zob. Гадомский 2010; 2013; Грковић-Мејџор, Кончаревић 2013 i in.).

Obecnie w polskim, rosyjskim, ukraińskim i serbskim językoznawstwie możemy wyróżnić podstawowe kierunki badań teolingwistycznych. O niektórych z nich będzie mowa w niniejszym artykule.

1. Teolingwistyka jako dział językoznawstwa. Problemy metodologiczne teolingwistyki.
2. Historia badań teolingwistycznych.

3. Podstawowe podejścia do badań nad językiem religijnym:
 - badanie języka religijnego jako systemu systemów (podejście kodowe);
 - podejście stylistyczne do badań nad językiem religijnym;
 - badania genologiczne języka religijnego.
4. Zagadnienia z zakresu dydaktyki teolingwistyki.

Spis kierunków badań teolingwistycznych we współczesnym polskim, rosyjskim, serbskim i ukraińskim językoznawstwie pozostaje otwarty i może być dopełniany. Każdy z wymienionych kierunków posiada własne określone cechy. Nie zawsze można mówić o konkretnym kierunku w postaci „czystej”. Bardzo często badania przedstawicieli różnych kierunków krzyżują się lub mają charakter kompleksowy. Jest to w pełni wytłumaczalne, gdyż wszystkie te kierunki są częścią teolingwistyki. Tym nie mniej bardziej szczegółowa analiza danego problemu i analiza każdego z kierunków powinny pomóc badaczom rozjaśnić wiele problemów teolingwistycznych.

Słowa kluczowe: polska, rosyjska, serbska i ukraińska teolingwistyka; metodologia, główne kierunki badań.

Polish Theolinguistics in the Context of Slavonic Theolinguistics

Summary

The origin of linguistics as a science is obviously connected with religion, while the first linguistic works were prepared for the church. However, theolinguistics as a subdiscipline of linguistics was mentioned for the first time in the last quarter of the 20th century in J.-P. Noppen works (Noppen 1976; 1981). The institutionalisation of Slavonic theolinguistics began in the beginning of the 21st century (Kucharska-Dreiß 2004).

One has to mention the undoubted contribution of Polish or Polish scholars, who have not only transplanted the term “theolinguistics” into Slavonic humanities, but also modified and enriched this branch of linguistics with their numerous works and new research topics (Kucharska-Dreiß 2004; Greule, Kucharska-Dreiß, Makuchowska 2005).

Theolinguistics is an important part of linguistic research also in Russia, Serbia and Ukraine (see for details: Гадомский 2010; 2013, 45–70; Грковић-Мејуор, Кончаревић 2013 and others).

Nowadays Polish, Russian, Ukrainian and Serbian linguists intensively analyse the essential topics of theolinguistics. Some of them will be described in the article.

1. Theolinguistics as a part of linguistics. Methodological questions of the subdiscipline.
2. History of theolinguistic studies.
3. Main approaches in the research on the language of religion:
 - the language of religion as a system (the “code” approach);
 - stylistic approach to the research of the language of religion;
 - genological research on the language of religion.
4. Didactical questions of theolinguistics.

The list of theolinguistic branches and studies in the contemporary Polish, Russian, Serbian and Ukrainian linguistics is still open and can be enriched. Each of the above mentioned research topics focuses on the specificity of the language of religion. However, in some situations it is impossible to talk about clear approaches, while various scholars use differentiated methods and many analyses are of mixed or complex character. It is fully acceptable, because all of these approaches are a part of theolinguistics. Thus, more detailed analysis of the given issue as well as more detailed analysis of each of the theolinguistic approaches, shall help the researchers to clarify most of the theolinguistic problems.

Keywords: Polish, Russian, Serbian and Ukrainian theolinguistics; methodology, main directions.